

Inicjatywy obywatelskie

Nawiązując do materiałów zamieszczonych w numerze 4/2007 zatytułowanym „Polacy – Niemcy. Inicjatywy obywatelskie”, publikujemy kolejne teksty, ukazujące inicjatywy umożliwiające lepsze wzajemne poznanie i zrozumienie.

ZGORZELEC/ GÖRLITZ. PROJEKT MIASTA 2030

Miasta graniczne Görlitz i Zgorzelec po 1990 r. rozpoczęły proces głębokich przemian. Poprzez stworzenie projektu „Europa-Miasto” chcą wspólnie kształtować swoją przyszłość. Wizja rozwoju to jedno miasto z osobnymi urzędami Görlitz i Zgorzelca, działającymi zgodnie z zaleceniami polsko-niemieckich ciał koordynujących. Doradzałyby one w takich dziedzinach, jak infrastruktura, planowanie przestrzenne czy usługi komunalne. Powstała aglomeracja posiadałaby wspólną komunikację miejską, wspólne instytucje komunalne, kulturalne, naukowe, gospodarcze, sportowe. Dla mieszkańców Zgorzelca podróżujących pociągiem stacją docelową byłby nowoczesny dworzec kolejowy Görlitz Hauptbahnhof. Koszty funkcjonowania połączonych miast uległyby zmniejszeniu w wyniku zlikwidowania dublujących się instytucji. Jest to wizja rozwoju Görlitz i Zgorzelca po zrealizowaniu projektu „Miasto 2030”.

WSPÓLPRACA GÖRLITZ I ZGORZELCA W LATACH 1945 -1989

W dniach od 17 lipca do 2 sierpnia 1945 r. podczas konferencji w Poczdamie wytyczono granicę polsko-niemiecką. Ustalając nowe granice zdecydowano, że miasto Görlitz zostaje podzielone na dwa miasta. Ze wschodniej części powstanie polskie miasto Zgorzelice (zmieniono nazwę na Zgorzelec w 1946 r.). Podział miasta Görlitz na dwie części przez długie lata odcisnął swój ślad na współpracy między prawobrzeżnym Zgorzelcem a Görlitz – zasadniczą częścią miasta, które znalazło się po lewej stronie Nysy Łużyckiej. Pierwsze zebranie porozumiewawcze przedstawicieli Zgorzelic i niemieckiego Zarządu Miejskiego Zgorzelice-Zachód odbyło się 15 marca 1946 r.¹

Nowa granica na Nysie Łużyckiej podzieliła dawne przedwojenne miasto Görlitz na dwie części, które nie mogły bez siebie funkcjonować, bowiem budowniczcy infrastruktury nie mogli przewidzieć zawirowań historii. Pomimo urazów wojennych mieszkańcy podzielonych miast, aby egzystować musieli ze sobą współpracować i odrzucić uprzedzenia. Po stronie polskiej była gazownia, natomiast po stronie niemieckiej pozostała elektrownia i wodociągi. Już w 1945 r. dawna elektrownia miejska dostarczała prąd dla obu miast. Wodę pitną dostarczano z Görlitz do Zgorzelca do połowy marca 1946 r., a gaz od 1 kwietnia tego samego roku².

¹ Z. Dobrzyński, *Od początku na nowym*, Zgorzelec 2001, s. 2.

² B. Zygmuntowicz, B. Czerny, *Zgorzelec – Görlitz*, Zgorzelec, Urząd Miasta Zgorzelec i Görlitz, 2000, s. 2.

W kwietniu 1963 r. na szczęblu województwa wrocławskiego i okręgu drezdeńskiego ustalono, że Görlitz i Zgorzelec współpracować będą w zakresie wykorzystywania potencjału gospodarki komunalnej (usługi i naprawy, wywóz śmieci, oczyszczanie ulic itd.)³. Wymienione porozumienie umożliwiło w 1965 r. nawiązanie kooperacji w zakresie produkcji między zakładami po oby stronach granicy. Powiatowa Spółdzielnia Usług Wielobranżowych im. „Manifestu 22 Lipca” w Zgorzelcu produkowała zwijaki do kondensatorów papierowych dla Fabryki Kondensatorów w Görlitz. Polski zakład otrzymywał od partnerskiego zakładu maszyny i materiały do produkcji. Dzięki współpracy obie strony osiągnęły korzyści⁴. Lata 60. to początek współpracy pomiędzy szkołami podstawowymi. Pomysłodawcą była Szkoła Podstawowa nr 5 w Zgorzelcu. Współpraca szkół objęła dzieci i młodzież na poziomie równorzędnych klas⁵.

Z dniem 1 stycznia 1972 r. otwarto granicę pomiędzy PRL i NRD dla małego ruchu bezdewizowego. Nastąpiło ożywienie kontaktów między mieszkańcami Görlitz i Zgorzelca. Niestety, pojawiająca się i rosnąca nierówność prawno-ekonomiczna zrodziła antagonizmy między Polakami i Niemcami. W tym okresie park miejski w Görlitz obok przejścia granicznego usłany był starymi butami oraz odzieżą, ponieważ Polacy kupując buty i odzież w Görlitz, przebierali się w parku, zostawiając stare ubranie. Na tym tle dochodziło do nieporozumień między władzami obu miast. Takich przykładów było wiele. Rodziły się liczne konflikty w sklepach, restauracjach i na przejściu granicznym.

Jednostronne zamknięcie przez stronę NRD granicy wpłynęło na zmniejszenie kontaktów między Görlitz i Zgorzelcem. Współpraca została ograniczona we wszystkich dziedzinach życia. Od 1982 r. nastąpiło odnowienie kontaktów pomiędzy miastami granicznymi. Sprowadzały się jednak one do okazjonalnych spotkań, przepełnionych propagandą i ideologią⁶. Większość działań miała służyć wywołaniu wrażenia o swobodzie i kontaktach z sąsiadem po drugiej stronie rzeki.

W efekcie Görlitz i Zgorzelec z końca lat 80. to peryferyjne, szare miasteczka. Dla Niemców i Polaków były tylko „przejściem granicznym”. Straciły pozycję miast ważnych dla województwa lub okręgu. Nękały je patologie społeczne, np. narkomania. Wszelkie korzyści i profity, jakie czerpały po otwarciu granicy w 1972 r., odeszły w zapomnienie.

WSPÓLNA KONCEPCJA ROZWOJU GÖRLITZ I ZGORZELCA NA PRZEŁOMIE XX I XXI WIEKU

W wyborach samorządowych w maju 1990 r. w Görlitz i w Zgorzelcu wybrano nowe władze samorządowe. Burmistrz Görlitz już w kilka dni po powołaniu na stanowisko zwrócił się do władz Zgorzelca z propozycją nawiązania dialogu w celu wypracowania form i zakresu współpracy. Nie została ona jednak rozpatrzona pozytywnie z wielu przyczyn, wśród których decydujące były trudności finansowe Zgorzelca, narastające bezrobocie i kłopoty w zarządzaniu miastem przez nowe władze. Tymczasem Görlitz w 1990 r. uznane zostało za „niemieckie miasto modelowe” na pograniczu z Polską. Rząd federalny Niemiec i rząd Saksonii przekazywał na jego odbudowę i rozwój znaczne środki finansowe. W ocenie samych Niemców

³ K. H. Grafe, H. Szczegółka, *Przyjaźń i współpraca nad Odrą i Nysą*, w: *Współpraca przygraniczna PRL – NRD*, Zielona Góra, Drezno 1984, s. 22.

⁴ Tamże, s. 24.

⁵ B. Zygmunto wicz, *op. cit.*, s. 2.

⁶ Tamże, s. 2.

z 1990 i 1991 r. dysproporcje w zagospodarowaniu Görlitz i Zgorzelca nasiliły się na niekorzyść miasta polskiego. W tym czasie więcej było wzajemnych niechęci niż skłonności do współdziałania i nawiązania partnerskich kontaktów. Skutkowało to sytuacją, że współpraca pozostawała w zawieszaniu, a kontakty władz miały raczej kurtuazyjny charakter⁷.

Przedstawiona powyżej sytuacja zmieniła się dopiero w 1991 r. Władze Zgorzelca powróciły do wcześniejszych propozycji strony niemieckiej, co skutkowało nawiązaniem dialogu. Umożliwił on zawarcie 22 kwietnia 1991 r. Umowy o współpracy partnerskiej Görlitz i Zgorzelca. W dokumencie stwierdzono, że zmiany w stosunkach politycznych między Polską i Niemcami wymagają nowego ukształtowania umowy o współpracy między obu miastami. Wyrażono wolę utrzymywania ścisłych kontaktów komunalno-politycznych w ramach partnerstwa miast i popierania współpracy odpowiednimi zarządzeniami. Miasta miały wymieniać myśli, wiedzę i doświadczenie w celu wykorzystania ich przy rozwiązywaniu różnych problemów. W pierwszym artykule wymieniono dziedziny objęte współdziałaniem:

- rozwój gospodarki miasta;
- administracja budowlana;
- ochrona środowiska;
- placówki publiczne i służby komunalne;
- zdrowie i opieka społeczna;
- oświata i młodzież;
- kultura, turystyka i sport.

Artykuł drugi podkreślał, że szczególną uwagę zwracać się będzie na rozwój współpracy w zakresie:

- wspólnej wymiany w dziedzinie sportu i kultury;
- wspólnej wymiany młodzieży;
- rozwoju gospodarki miasta.

Kolejne artykuły nakazywały partnerom zawarcie umowy w celu popierania kontaktów pomiędzy:

- swoimi stowarzyszeniami;
- organizacjami;
- towarzystwami i związkami;
- przedsiębiorstwami;
- obywatelkami i obywatelami⁸.

Nową umowę o współpracy partnerskiej władze obu miast podpisały 2 grudnia 1993 r. Stanowiła ona rozszerzenie porozumienia z 22 kwietnia 1991 r. Motywem podpisania nowego porozumienia był rozwój sąsiedzkich stosunków między miastami, który wymagał nowych uregulowań prawnych. Został potwierdzony dotychczasowy zakres współdziałania, lecz nadano mu bardziej sformalizowaną postać. Miasto Zgorzelec i Miasto Görlitz uzgodniły utrzymywanie ścisłych kontaktów w ramach partnerstwa miast i popieranie współpracy odpowiednimi zarzą-

⁷ Z. Kurcz, *Wpływ bezwizowego ruchu Niemców na sytuację Zgorzelca i życie jego mieszkańców*, „Przegląd Zachodni” 1991, nr 2; Z. Kurcz (red.), *Problemy społeczno-gospodarcze miast pogranicza polsko-niemieckiego*, Wrocław 1992; Z. Kurcz (red.), *Wybrane problemy życia społecznego na pograniczach*, Wrocław 2002.

⁸ Umowa o Partnerskiej Współpracy z dnia 22 kwietnia 1991 r., Biuletyn Informacji Publicznej Urzędu Miasta Zgorzelec, (<http://www.bip.zgorzelec.iap.pl/2219,2220/2220/art164.html>). Data pobrania: 20.03.2008 r.

dzeniami. W związku z poszerzeniem dziedzin wzajemnej współpracy powołano stałe Grupy Robocze, Czasowe Grupy Projektowe oraz Komisję Koordynacyjną, która otrzymała zadanie:

- koordynacji pracy wszystkich grup roboczych;
- przygotowywania spotkań burmistrzów Görlitz i Zgorzelca;
- wspólnego opracowywania protokołów i oświadczeń prasowych⁹.

27 kwietnia 1996 r. władze obydwu miast parafowały aneks do wcześniejszych umów. Opierając się na zawartych umowach Miasta Görlitz i Zgorzelec zadeklarowały wolę rozwijania dalszej współpracy na zasadach partnerstwa i wzajemnych korzyści. Działając we wspólnym interesie zamierzały podjąć starania mające na celu wspieranie instytucji szkolnictwa, administracji, służby zdrowia, kultury, turystyki, sportu, gospodarki komunalnej i ochrony środowiska oraz związków i organizacji w nawiązywaniu wzajemnych kontaktów, aby w przyszłości stworzona została trwała podstawa dla zrozumienia i przyjaźni pomiędzy mieszkańcami Görlitz i Zgorzelca¹⁰.

PROKLAMACJA „EUROPA-MIASTO GÖRLITZ / ZGORZELEC”

W 1997 r. Federalne Ministerstwo Edukacji i Badań Naukowych Niemiec (*Bundesministerium für Bildung und Forschung – BMBF*) ogłosiło konkurs na wizje, plany i pomysły rozwoju do 2030 r. Do konkursu zgłosiło się 150 miast granicznych, w tym francuskie, holenderskie, czeskie i polskie. W kategorii średnich miast wyróżniono projekt Wspólna wizja rozwojowa dla Europa-Miasto Görlitz/Zgorzelec. Przedstawiony plan powstał przy udziale naukowców z Instytutu Ekologicznego Rozwoju Przestrzennego w Dreźnie¹¹. Koncepcja Europa-Miasto zakładała, że w Görlitz i Zgorzelcu będą wspólnie rozwiązywane problemy oświaty, kultury, sportu gospodarki i spraw komunalnych, tak aby stwarzać lepsze warunki życia mieszkańcom obu miast przy zachowaniu narodowych tożsamości. Najwyższym organem samorządów ma być Rada „Europa-Miasto” składająca się z 21 osób, w tym po pięciu radnych z Görlitz i Zgorzelca, po pięciu najwybitniejszych mieszkańców obu miast oraz ich burmistrzowie i przewodniczący Rad Miejskich. Wymienionej Radzie, której przewodniczyć będą przemiennie (po sześć miesięcy) burmistrzowie, podlegać mają wspólne komisje koordynacyjne oraz sekretariat¹².

W dniu 5 maja 1998 r. na wspólnej sesji rad miejskich Görlitz i Zgorzelca została podpisana Proklamacja dotycząca utworzenia „Europa-Miasto Görlitz/Zgorzelec”. Wydarzenie to stało się nowym impulsem transgranicznej współpracy miast. W dokumencie zapisano, że oba miasta leżąc w centrum Europy, odgrywają znaczącą rolę w jej zjednoczeniu. Wspólnym partnerstwem chcą nadać szczególnego znaczenia regionom nadgranicznym. Zjednoczona Europa jest szansą dla społeczności podzielnego miasta i aby jej nie stracić, będą wspólnie zacieśniać współpracę w kierunku „Europa-Miasto”¹³.

⁹ Umowa o Partnerskiej Współpracy z dnia 2 grudnia 1993 r., Biuletyn Informacji Publicznej Urzędu Miasta Zgorzelec, (<http://www.bip.zgorzelec.iap.pl/2219,2220/2220/art176.html>). Data pobrania: 23.04.2008 r.

¹⁰ Aneks do Umowy o Współpracy Partnerskiej Pomiędzy Miastami: Zgorzelec /Polska/ i Görlitz / BRD/, Biuletyn Informacji Publicznej Urzędu Miasta Zgorzelec, (<http://www.bip.zgorzelec.iap.pl>).

¹¹ B. Trzop, *Projekt Europa-Miasto Zgorzelec/Görlitz – wizja rozwoju do 2030 roku*, w: *Transgraniczność w perspektywie socjologicznej*, (red.) Ż. Leszkowicz-Baczyńska, Zielona Góra 2005, s. 307.

¹² Urząd Miasta w Zgorzelcu, *Koncepcja strukturalna Euromiasto Zgorzelec / Görlitz*.

¹³ Proklamacja Utworzenia Europa-Miasto Zgorzelec/Görlitz, Biuletyn Informacji Publicznej Urzędu Miasta Zgorzelec, (www.bip.zgorzelec.iap.pl/2219,2220,2275/2275/art185.html). Data pobrania: 26.03.2008 r.

W dniu 29 kwietnia 2004 r. na wspólnej sesji została przyjęta Umowa o partnerskiej współpracy między miastami Görlitz (RFN) i Zgorzelec (Polska). Umowa składa się z 9 artykułów oraz załącznika. W dokumencie określono zasady kooperacji między miastami, które mają za zadanie wzajemne zbliżenie do siebie mieszkańców z obu miast i wspieranie procesu integracji europejskiej. Wszystkie inicjatywy mają służyć wzajemnemu zrozumieniu, rozwojowi marketingu i gospodarstwu wzmocnieniu. Organizacje rządowe i pozarządowe, przedsiębiorcy, kościoły i związki wyznaniowe oraz instytucje oświatowo-edukacyjne mają być wspierane w inicjatywach współpracy transgranicznej dla dobra mieszkańców. Za organizację współpracy między miastami Görlitz i Zgorzelec odpowiada Komisja Koordynacyjna, którą kieruje pierwszy zastępca nadburmistrza Miasta Görlitz i pierwszy zastępca burmistrza Miasta Zgorzelec. Pozostałych członków komisji powołuje nadburmistrz Miasta Görlitz i burmistrz Miasta Zgorzelec. Radni miejscy obu miast z własnego grona powołują komisję, której zadaniem jest podejmowanie zasadniczych ustaleń dotyczących wspólnego rozwoju „Europa-Miasto Görlitz/Zgorzelec”. Przynajmniej raz w roku ma odbywać się wspólna sesja rad miejskich Görlitz i Zgorzelca dotycząca zagadnień tematycznych. Dla realizacji projektów współpracy powołuje się grupy robocze i tymczasowe grupy projektowe. Z swojej działalności sporządzają one roczne plany pracy i co najmniej raz w roku składają Komisji Koordynacyjnej sprawozdanie z dotychczasowego stanu współpracy¹⁴.

ZAŁOŻENIA WSPÓLNEJ STRATEGII ROZWOJU GÖRLITZ I ZGORZELCA

W 2000 r. Federalne Ministerstwo Edukacji i Badań Naukowych Niemiec zainicjowało konkurs pomysłów pod tytułem „Miasto 2030”. Zaproszono niemieckie miasta do sformułowania koncepcji przyszłościowych, jak i stworzenia wzorców dla ich miasta i regionu, odnoszących się do następnych 30 lat. Ze 108 projektów wybrano 21 koncepcji miast wzorcowych, w tym projekt dotyczący przyszłościowego wzorca „Europa-Miasto Görlitz/Zgorzelec”. Rozpoczęcie realizacji projektu „Miasto 2030” Rady Miejskie obu miast podjęły na wspólnej sesji poprzez przyjęcie uchwały o opracowaniu wspólnej wizji rozwojowej¹⁵. Oprócz urzędów miast Görlitz i Zgorzelca partnerem projektu był Instytut Ekologicznego Rozwoju Przestrzennego w Dreźnie, który odpowiadał za towarzyszące naukowe badania.

Dla koordynacji i przebiegu projektu powołano w Görlitz Biuro Koordynacyjne¹⁶. Rolę decydującego gremium spełniała Grupa Kierownicza. Projektowi towarzyszył niemiecko-polski organ doradczy (patronacka rada doradcza) składający się z polskich i niemieckich naukowców, polityków i przedstawicieli mediów. W celu włączenia w realizację projektu pracowników urzędów obu miast powołano pięć tematycznych grup roboczych. Zadania zespołu badawczego podzielono na trzy pola badawcze, obejmujące: „kształtowanie przyszłości”, „rozwiniecie modelu wspólnego miasta” oraz „tworzenie gremiów zaufania”¹⁷. W polsko-niemieckich

¹⁴ Umowa o partnerskiej współpracy między miastami Zgorzelec i Görlitz z dn. 29 kwietnia 2004, Biuletyn Informacji Publicznej Urzędu Miasta Zgorzelec, (www.bip.zgorzelec.iap.pl/2219,2220/2220/art2082.html). Data pobrania: 28.03.2008 r.

¹⁵ *Zusammenarbeit in der Europastadt*, „Görlitzer Amtsblatt” 2001, nr 11.

¹⁶ *Projektbüro Stadt 2030 – Gemeinsames Leitbild für die Europastadt Görlitz/Zgorzelec*, „Amtsblatt der Kreisfreien Stadt Görlitz” z 21.05.2002.

¹⁷ *2030 – eine Stadt, zwei Nationen*, „Niederschlesischer Kurier” z 25.05.2002.

grupach roboczych oraz na ponad 30 spotkaniach liczni uczestnicy z obu miast dyskutowali nad możliwościami przyszłego rozwoju i zrastania się dwupaństwowego „Europy-Miasta”.

W opracowanym projekcie wizji przyszłości Görlitz i Zgorzelca przedstawiono przegląd potencjalnych dróg rozwoju obu miast po 2010 r. Zostały one zestawione na podstawie dziesięciu polskich i niemieckich ekspertyz, napisanych przez badaczy regionu przygranicznego z Polski i Niemiec¹⁸. Założono, że struktury organizacyjne ponadgranicznej współpracy we wszystkich obszarach administracji, polityki, gospodarki i społeczeństwa w „Europa-Mieście Görlitz/Zgorzelec” powinny zostać rozbudowane i wprowadzone do dialogu dotyczącego wizji rozwoju Görlitz i Zgorzelca. Do projektu należy włączyć przedstawicieli młodzieży, przedsiębiorców oraz członków gospodarczych grup interesów. „Europa-Miasto Görlitz/Zgorzelec” powinno uzyskać status Międzynarodowego Centrum Miast Granicznych Zachodniej i Środkowowschodniej Europy, w którym mogłyby być organizowane ogólnoeuropejskie, regularne spotkania polsko-niemieckich miast granicznych. Dla gospodarczej perspektywy niezmiernie ważne będzie wykorzystanie w ponadgranicznych inwestycjach zdobytych doświadczeń na wspólnym polskim i niemiecku rynku oraz umożliwienie wzajemnej wymiany badań i wiedzy między lokalnymi przedsiębiorstwami. Sytuacja taka wymaga gotowości i zdolności lokalnych przedsiębiorstw do stworzenia ponadgranicznej sieci przedsiębiorstw oraz łańcuchów produkcyjnych. Powinien powstać wspólny sekretariat, z wydzielonymi przedstawicielami obu urzędów miast, aby mogły powstać optymalne warunki dla wspólnego rozwoju i innowacji. Ponadgraniczna współpraca Görlitz i Zgorzelca przyniesie tylko wtedy pożądane efekty, gdy znajdzie odzwierciedlenie w codziennym życiu gospodarczym i prywatnym mieszkańców obydwu miast. Dużą uwagę należy poświęcić połączeniu politycznych procesów z życiem codziennym mieszkańców Görlitz i Zgorzelca. Społeczno-obywatelskie procesy powinny być centralnym ogniwem łączącym oba miasta. „Europa-Miasto”, jako punkt wyjścia transgranicznych kontaktów, powinno odegrać doniosłą rolę w ponadgranicznej współpracy, wspieraniu forum obywatelskiego. Transgraniczna współpraca musi zostać wdrożona w codzienne działania mieszkańców, jak i w rutynową pracę instytucji samorządowych. Ważne znaczenie dla codziennej wymiany ponadgranicznej powinny mieć wspólne miejsca spotkań oraz wspólna baza językowa. By ułatwić przeciwdziałanie negatywnemu rozwojowi demograficznemu oraz umożliwić kształtowanie się tożsamości wspólnego „Europa-Miasta”, należy zaoferować możliwość dwujęzycznego kształcenia we wszystkich szkołach Görlitz i Zgorzelca. Nie można zapomnieć o kursach językowych dla urzędników czy lokalnych przedsiębiorstw. Powołanie do życia Instytutu Języków Słowiańskich w Görlitz wspierałoby ten proces. Wspieranie nauki języka we wszystkich społecznych obszarach powinno objąć wspólne życie miejskie i tym samym stać się centralnym punktem integrującym¹⁹.

Według René Anliker, moderatora zewnętrznego, projekt „Europa-Miasto 2030” był inicjatywą zewnętrzną z pominięciem przedsięwzięć lokalnych. Nie doszło do powiązania tego

¹⁸ Rozwój gospodarczy: André Bleicher (*Brandenburgische Technische Universität Cottbus*), dr Andrzej Sztando (Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu). Rozwój podstaw i tożsamości: dr Jörg Dürrschmidt (*Institut für Regionalentwicklung und Strukturplanung, Erkner*), dr Andrzej Ferens, Katarzyna Kobielska (Instytut Politologii Uniwersytetu Wrocławskiego), dr Katarzyna Stokłosa (*Europa-Universität Viadrina, Frankfurt n.O.*). Rozwój przestrzenny w regionie granicznym: prof. dr Ryszard Bról (Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu), prof. dr Rolf Kreibich (*Institut für Zukunftsstudien und Technologiebewertung, Berlin*), dr Markus Reinke (*Institut für ökologische Raumentwicklung, Dresden*).

¹⁹ *Miasto 2030 – Przyszłość Europy-Miasta Zgorzelec/Görlitz*, Institut für ökologische Raumentwicklung e.V., Dresden (IÖR), Zgorzelec/Görlitz 2004.

projektu z innymi przyszłościowymi działaniami obu miast. Biuro projektu było stosunkowo mało zintegrowane z administracją, społeczeństwem i polityką. Podczas prac powstawało wrażenie, że angażowano się w sprawy wspólne, wówczas działania projektowe pokrywały się z własnymi szczególnymi interesami. Występowały niejasności co do wzajemnych zadań oraz u niektórych osób występowała wrażliwość na krytykę lub błędy formalne. Zdaniem moderatora zewnętrznego, w kontynuacji idei projektu może pomóc jego mocniejsze ugruntowanie polityczne poprzez włączenie rad miejskich i ich komisji w proces tworzenia wizji rozwoju. Wskazane jest także stworzenie gremium monitorującego proces. Ponadto należy dokonać podziału pracy na plan strategiczny (polityka i rady miejskie) i operacyjny (burmistrz i administracja). Ten pomysł uzupełniałaby wspólna jednostka specjalistyczna ds. rozwoju miejskiego, która działałaby przekrojowo i na zasadzie sztabu. Ważnym elementem jest włączenie mieszkańców już na etapie planowania. Należy pozwolić im zrozumieć sens i znaczenie wspólnego miasta. O wspólnym procesie tworzenia wizji rozwojowej należy informować stale i przy różnych okazjach²⁰.

Projekt został oficjalnie zakończony w 2004 r. w obecności licznych osób uczestniczących w pracach. Wyniki grup roboczych oraz zalecenia naukowców i moderatora zostały zebrane w jednym dokumencie, przedłożonym jako propozycja do uwzględnienia przy modyfikacji umowy o partnerstwie między Görlitz i Zgorzelcem²¹.

Następnym etapem w tworzeniu wizji rozwoju obu miast było opracowanie przez Agencję Badawczo-Doradczą *Public Profits* projektu Wspólna strategia rozwoju Europa-Miasto Görlitz/Zgorzelec. Zadanie było realizowane w terminie od września 2005 do maja 2006 r. na zlecenie Urzędu Miasta Zgorzelec i współfinansowane przez Unię Europejską.

Punktem wyjścia do opracowania materiału dotyczącego perspektyw współpracy, integracji i wspólnego rozwoju było znalezienie mocnych i słabych stron Görlitz i Zgorzelca. Do pierwszych zaliczono między innymi:

- przygraniczny charakter obu miast wymuszający ścisłą współpracę;
- historycznie silną, głęboką strukturę urbanistyczną i infrastrukturalną;
- istniejące już przykłady udanej współpracy Görlitz i Zgorzelca;
- doświadczenie władz Görlitz i Zgorzelca we wspólnych inicjatywach.

Wśród słabych stron obu miast wymieniono:

- znaczną różnicę potencjałów pomiędzy miastami we wszystkich kluczowych dziedzinach;
- małe poparcie programu ze strony lokalnych elit i ze strony mieszkańców obu miast;
- barierę językową;
- różne priorytety polityki miejskiej władz samorządowych obu miast;
- różnice w ustawodawstwie polskim i niemieckim.

Kolejnym etapem było znalezienie szans i zagrożeń dla rozwoju projektu „Europa-Miasto Görlitz/Zgorzelec”. Do szans zaliczono:

- możliwość wygenerowania nowych grup interesu liczących na ekonomiczne i prestiżowe korzyści ze współpracy obu miast;

²⁰ R. Anliker, *Miasto 2030 – Wspólna wizja rozwojowa Europa-Miasta Zgorzelec/Görlitz albo co może słoń wnieść do przyszłości Europa-Miasta?*, (<http://www.stadt2030-goerlitz-zgorzelec.de>). Data porabrania 10.03.2008.

²¹ *Informacja prasowa Projektbüro Stadt 2030, Zakończenie projektu „Miasto 2030 – wspólna wizja rozwojowa dla Europa-Miasta Zgorzelec/Görlitz”, Zgorzelec/Görlitz, 2004.*

- dobre wpisywanie się „Projektu Europa-Miasto” w „priorytety brukselskie” (integracja strukturalna, współpraca transgraniczna);
- złączenie potencjałów demograficznych, organizacyjnych Görlitz i Zgorzelca podnosi ich pozycję przetargową w relacjach z podmiotami trzecimi.

Największe zagrożenia rozwoju to:

- charakter granicy polsko-niemieckiej (granica dwóch grup językowych, dwóch narodów wywodzących się z dwóch grup etnicznych, wzorów modernizacji, obszarów cywilizacyjnych, różnych stopni rozwoju gospodarczego, systemów zabezpieczeń społecznych);
- podziały historyczne i jej współczesne interpretacje;
- wzajemna nieufność w stosunkach polsko-niemieckich;
- negatywne tendencje demograficzne;
- samonarzucające się wrażenie sztuczności projektu, czyli szukania zastępczych obszarów współpracy i integracji;
- groźba opacznego pojmowania projektu „Europa-Miasto”, jako narzędzia do udzielania pomocy przez stronę niemiecką stronie polskiej;
- ryzyko wzajemnej konkurencji obu miast (w sferze handlu, usług, świadczeń medycznych);
- usytuowanie Görlitz i Zgorzelca w środku trójkąta łączącego Lipsk, Pragę i Wrocław;
- występowanie różnic pod względem strukturalnym i zakresu kompetencji poszczególnych jednostek organizacyjnych, co może utrudniać bieżącą współpracę między władzami samorządowymi obu miast;
- spychanie Zgorzelca na drugorzędą pozycję w wyniku różnicy potencjałów obu miast;
- przeświadczenie, że niektóre wspólne inicjatywy polsko-niemieckie zostały zainicjowane i powzięte z inspiracji strony niemieckiej tylko dlatego, że procedury wnioskowe wymagały „wykazania się” partnerem zagranicznym – w konsekwencji mogące podsycać podejrzenia, że projekt „Europa-Miasto Görlitz/ Zgorzelec” jest przejawem instrumentalnego traktowania Zgorzelca przez Görlitz.

Na podstawie przeprowadzonej analizy, wykazano, że projekt wspólnego rozwoju Görlitz i Zgorzelca charakteryzuje się bardzo słabym umocowaniem zarówno wewnętrznym, jak i zewnętrznym. Znaczna przewaga jakościowa oraz ilościowa słabych stron projektu nad silnymi, oraz zagrożeń nad szansami powodzenia integracji sugeruje, aby strategia nakierowana była przede wszystkim na niwelowanie zidentyfikowanych słabości oraz zwalczanie zagrożeń. Dlatego też zaproponowano strategię o charakterze defensywnym, nakierowaną na stopniowy, etapowy rozwój połączonego miasta. Celami strategicznymi powinno być dążenie do identyfikowania i kojarzenia obu miast:

- z europejską stolicą wielokulturowości i jednym z najważniejszych miejsc spotkań kultur;
- z „jednym organizmem miejskim”;
- z regionalnym zagłębiem handlowo-usługowym dla obywateli Polski, Niemiec i Czech mieszkających w promieniu około 200 kilometrów od „Europa-Miasto”; winno ono stanowić atrakcyjny cel jednodniowej i weekendowej „turystyki zakupowej”;
- z ważnym ośrodkiem kształcenia na poziomie wyższych studiów zawodowych (licencjackich) i studiów podyplomowych;
- z regionalnym centrum usług socjalno-pielęgnacyjnych dla seniorów²².

²² *Wspólna strategia rozwoju Europa-Miasto Zgorzelec/Görlitz*, Public Profits, Zgorzelec, Poznań 2006.

Obecnie trwają prace w urzędach miejskich Görlitz i Zgorzelca nad wyżej przedstawionym materiałem celem wypracowania wspólnej strategii rozwoju obu miast²³.

OCENA KONCEPCJI WSPÓLNEGO ROZWOJU GÖRLITZ I ZGORZELCA PRZEZ MIESZKAŃCÓW OBU MIAST

W 2008 r. autor przeprowadził badania, których celem było znalezienie odpowiedzi na pytanie: „Czy współpraca między samorządami Görlitz i Zgorzelca, podjęta po 1990 roku wpłynęła na przemiany w świadomości mieszkańców obu miast?”. Posłużono się kwestionariuszem ankiety zawierającej trzydzieści osiem pytań. Badania zostały przeprowadzone na próbie 300 mieszkańców Zgorzelca i 300 mieszkańców Görlitz. Objęto nimi Polaków i Niemców zamieszkałych na stałe w obu miastach w wieku od 18. roku życia. Kobiety stanowiły 53% badanych, a mężczyźni 47%. W celu dokonania weryfikacji przyjętych w pracy hipotez roboczych wykorzystano pakiet statystyczny STATISTICA. Weryfikacji dokonano za pomocą testu χ^2 , a do zbadania powiązań użyto, jako miary siły związku – współczynnika kontyngencji Pearsona.

W poniższej prezentacji wyników badań skoncentrowałem się na analizie stopnia akceptacji przez zgorzelczan i górliczian wspólnej wizji rozwoju Görlitz i Zgorzelca.

Pierwszym interesującym zagadnieniem jest próba odpowiedzi na pytanie jak mieszkańcy Görlitz i Zgorzelca oceniają koncepcję wspólnego rozwoju obu miast. Wyniki dotyczące tej kwestii ilustrują tabele 1 i 2.

Na podstawie analizy uzyskanych wyników można stwierdzić, że miejsce zamieszkania badanych ma bardzo słaby wpływ na ocenę koncepcji wspólnego rozwoju miast. Potwierdzają to oba wskaźniki mierzące związek między zmiennymi, które wykorzystano w pomiarze. Mieszkańcy Zgorzelca częściej przychylają się do wymienionej koncepcji niż mieszkańcy Görlitz, którzy częściej są niezdecydowani.

TABELA 1

Ocena koncepcji wspólnego rozwoju Görlitz / Zgorzelca przez mieszkańców obu miast

Jak ocenia Pan/Pani koncepcję wspólnego rozwoju Görlitz i Zgorzelca?	Mieszkańcy	
	Zgorzelec	Görlitz
Zdecydowanie negatywnie	18,33%	18,00%
Raczej negatywnie	23,67%	30,00%
Trudno powiedzieć	4,67%	8,00%
Raczej pozytywnie	35,00%	25,33%
Zdecydowanie pozytywnie	18,33%	18,67%
Wartości statystyczne		
	Wartość χ^2	p
chi-kwadrat Pearsona	9,538	p=0,048
Współczynnik kontyngencji	0,125	

Źródło: opracowanie własne.

²³ *Biuletyn Informacyjny*, Urząd Miasta Zgorzelec.

Na ocenę koncepcji wspólnego rozwoju miast wpływał wiek pytanych. Zależność ta jest znacząco silniejsza wśród mieszkańców Zgorzelca, na co wskazuje wyższa wartość współczynnika kontyngencji. Im młodszy mieszkańcy, tym bardziej aprobują koncepcję wspólnego rozwoju miast. Widoczne to jest szczególnie w odsetku skrajnie przychylnych odpowiedzi.

TABELA 2

Ocena koncepcji wspólnego rozwoju Görlitz / Zgorzelca a wiek mieszkańców

Jak ocenia Pan/Pani koncepcję wspólnego rozwoju Görlitz i Zgorzelca?	Miejsce zamieszkania	Wiek mieszkańców			
		18-25	26-40	41-60	powyżej 60
Zdecydowanie negatywnie	Zgorzelec	5,41%	25,32%	18,92%	16,44%
	Görlitz	23,53%	24,49%	13,40%	17,50%
Raczej negatywnie	Zgorzelec	13,51%	15,19%	24,32%	36,99%
	Görlitz	11,76%	36,73%	32,99%	30,00%
Trudno powiedzieć	Zgorzelec	5,41%	1,27%	5,41%	6,85%
	Görlitz	8,82%	8,16%	5,15%	10,00%
Raczej pozytywnie	Zgorzelec	37,84%	27,85%	38,74%	35,62%
	Görlitz	26,47%	16,33%	30,93%	24,17%
Zdecydowanie pozytywnie	Zgorzelec	37,84%	30,38%	12,61%	4,11%
	Görlitz	29,41%	14,29%	17,53%	18,33%
Wartości statystyczne					
	Mieszkańcy Zgorzelca		Mieszkańcy Görlitz		
	Wartość χ^2	p	Wartość χ^2	p	
chi-kwadrat Pearsona	43,676	$p=0,000$	14,821	$p=0,251$	
Współczynnik kontyngencji	0,356		0,216		

Zródło: opracowanie własne.

W kolejnych tabelach zostały zestawione dane dotyczące wybierania jednej władzy samorządowej dla Görlitz i Zgorzelca.

TABELA 3

Wybór jednej władzy samorządowej dla Görlitz i Zgorzelca w ocenie mieszkańców obu miast

Czy jedna władza samorządowa dla Görlitz i Zgorzelca wybierana wspólnie przez mieszkańców obu miast byłaby według Pana/Pani dobrym rozwiązaniem?	Mieszkańcy	
	Zgorzelec	Görlitz
Zdecydowanie nie	27,00%	27,67%
Raczej nie	37,33%	33,00%
Trudno powiedzieć	5,33%	15,00%
Raczej tak	24,33%	19,67%
Zdecydowanie tak	6,00%	4,67%
Wartości statystyczne		
	Wartość χ^2	p
chi-kwadrat Pearsona	16,597	$p=0,002$
Współczynnik kontyngencji	0,164	

Zródło: opracowanie własne.

Wartości wykorzystanych współczynników wykazały, iż istnieje słaby związek między zmienną miasta zamieszkania a oceną propozycji wyboru jednych władz dla obu miast. Mieszkańcy Zgorzelca są bardziej zdecydowani w ocenach i częściej uważają, że wybór jednej władzy byłby korzystny. W obu grupach dominuje jednak przekonanie, że jedna władza dla obu miast nie byłaby korzystnym rozwiązaniem. Wśród Polaków i Niemców uważa tak ponad 60% badanych.

TABELA 4

Wybór jednej władzy samorządowej dla Görlitz i Zgorzelca a wiek mieszkańców

Czy jedna władza samorządowa dla Görlitz i Zgorzelca wybierana wspólnie przez mieszkańców obu miast byłaby według Pana/Pani dobrym rozwiązaniem?	Miejsce zamieszkania	Wiek mieszkańców			
		18-25	26-40	41-60	powyżej 60
Zdecydowanie nie	Zgorzelec	5,41%	31,65%	22,52%	39,73%
	Görlitz	23,53%	32,65%	27,84%	26,67%
Raczej nie	Zgorzelec	24,32%	17,72%	45,05%	53,42%
	Görlitz	23,53%	28,57%	35,05%	35,83%
Trudno powiedzieć	Zgorzelec	18,92%	1,27%	5,41%	2,74%
	Görlitz	32,35%	10,20%	10,31%	15,83%
Raczej tak	Zgorzelec	35,14%	39,24%	23,42%	4,11%
	Görlitz	20,59%	26,53%	19,59%	16,67%
Zdecydowanie tak	Zgorzelec	16,22%	10,13%	3,60%	0,00%
	Görlitz	0,00%	2,04%	7,22%	5,00%
Wartości statystyczne					
	Mieszkańcy Zgorzelca		Mieszkańcy Görlitz		
	Wartość χ^2	p	Wartość χ^2	p	
chi-kwadrat Pearsona	80,466	p=0,000	16,809	p=0,156	
Współczynnik kontyngencji	0,459		0,230		

Źródło: opracowanie własne.

Analiza odpowiedzi wykazała istnienie zależności między wiekiem a przychylnością wobec koncepcji wspólnych wyborów samorządowych. Zależność ta jest silniejsza w przypadku mieszkańców Zgorzelca – współczynnik kontyngencji ukazuje, że jest ona średniej siły, podczas gdy w przypadku mieszkańców Görlitz zależność ta ma siłę średnio-słabą. Im młodszy mieszkańcy, tym bardziej są przychylni wobec tej koncepcji, choć w przypadku Niemców osoby między 26. a 40. rokiem życia są bardziej przychylni niż te z najmłodszej grupy wiekowej.

Kontynuacją rozważań jest analiza dotycząca stosunku zgorzelczan i görlitzan do wizji zjednoczenia w przyszłości obu miast. Dane dotyczące rozważanego zagadnienia są umieszczone w tabelach 5 i 6.

Otrzymane wyniki świadczą o bardzo słabej zależności między miastem zamieszkania a opinią na temat przyszłego zjednoczenia obu miast. Mieszkańcy Görlitz częściej twierdzą, że oba miasta w przyszłości się zjednoczą. Uważa tak ponad 36% badanych görlitzan wobec ponad 27% zgorzelczan. Mieszkańcy Zgorzelca dużo częściej uważają, że miasta nie zjednoczą się. Twierdzi tak prawie 2/3 badanych zgorzelczan oraz ponad 50% mieszkańców Görlitz.

TABELA 5

Zjednoczenie Görlitz i Zgorzelca w ocenie mieszkańców obu miast

Czy Pana/Pani zdaniem, Zgorzelec i Görlitz będą w przyszłości jednym miastem?	Mieszkańcy	
	Zgorzelec	Görlitz
Zdecydowanie nie	28,67%	22,33%
Raczej nie	36,00%	28,00%
Trudno powiedzieć	7,67%	13,33%
Raczej tak	17,33%	23,00%
Zdecydowanie tak	10,33%	13,33%
Wartości statystyczne		
	Wartość χ^2	p
chi-kwadrat Pearsona	13,476	$p=0,009$
Współczynnik kontyngencji	0,148	

Źródło: opracowanie własne.

Przedstawione wyniki wskazują, że w przypadku zgorzelczan istnieje zależność o średniej sile między wiekiem a opinią na temat przyszłego zjednoczenia miast, natomiast w przypadku görlitzan jest to zależność średnio-słaba. Im młodszy mieszkańcy Zgorzelca, tym częściej twierdzą, że Görlitz i Zgorzelec w przyszłości się zjednoczą. Uważa tak ponad 62% najmłodszych zgorzelczan i jedynie 4% powyżej 60. roku życia. Zależność ta nie jest tak widoczna w grupie görlitzan, a różnice w pozytywnych opiniach nie są tak znaczące, z wyjątkiem najstarszej grupy, w której pozytywną opinię wyraża tylko ponad 27% badanych.

TABELA 6

Zjednoczenie Görlitz i Zgorzelca a wiek mieszkańców

Czy Pana/Pani zdaniem, Zgorzelec i Görlitz będą w przyszłości jednym miastem?	Miejsce zamieszkania	Wiek mieszkańców			
		18-25	26-40	41-60	powyżej 60
Zdecydowanie nie	Zgorzelec	10,81%	29,11%	23,42%	45,21%
	Görlitz	11,76%	30,61%	18,56%	25,00%
Raczej nie	Zgorzelec	18,92%	25,32%	42,34%	46,58%
	Görlitz	35,29%	24,49%	25,77%	29,17%
Trudno powiedzieć	Zgorzelec	8,11%	1,27%	14,41%	4,11%
	Görlitz	11,76%	6,12%	11,34%	18,33%
Raczej tak	Zgorzelec	32,43%	27,85%	14,41%	2,74%
	Görlitz	29,41%	16,33%	28,87%	19,17%
Zdecydowanie tak	Zgorzelec	29,73%	16,46%	5,41%	1,37%
	Görlitz	11,76%	22,45%	15,46%	8,33%
Wartości statystyczne					
		Mieszkańcy Zgorzelca		Mieszkańcy Görlitz	
	p	Wartość χ^2		Wartość χ^2	
chi-kwadrat Pearsona	77,232	$p=0,000$		19,281	
Współczynnik kontyngencji	0,452			0,245	

Źródło: opracowanie własne.

Zebrany materiał empiryczny dotyczący oceny przez mieszkańców koncepcji wspólnego rozwoju obu miast pokazał, że mieszkańcy Zgorzelca bardziej pozytywnie oceniają koncepcję wspólnego rozwoju obu miast niż mieszkańcy Görlitz. Różnica między zwolennikami wspólnego rozwoju a przeciwnikami wynosi tylko 3,67%. Godny zauważenia jest także fakt, że niewielu mieszkańców obu miast nie ma sprecyzowanego poglądu. Wykazano, że wiek Polaków i Niemców wpływa na ocenę koncepcji wspólnego rozwoju miast. Im starsi mieszkańcy tym mniej przychylają się do koncepcji wspólnego rozwoju miast.

Zaprezentowane analizy upoważniają do twierdzenia, że mieszkańcy Zgorzelca częściej niż mieszkańcy Görlitz pozytywnie oceniają idee jednej władzy samorządowej dla Görlitz i Zgorzelca wybieranej wspólnie przez mieszkańców obu miast. Badania wykazały również, że ponad 60% Polaków i Niemców jest przeciwna wspólnej władzy samorządowej. Bardziej niezdecydowani w poglądach są mieszkańcy niemieckiego miasta. Görliczanie chociaż są bardziej wstrzemięźliwi niż zgorzelczanie w kwestii połączenia władzy obu miast, to jednak częściej są przekonani, że w przyszłości miasta się zjednoczą. Rozpatrując wpływ wieku należy stwierdzić, że w przeciwieństwie do Niemców w znaczący sposób różnicuje on poglądy Polaków. Wraz z wiekiem akceptacja dla jednej władzy czy jednoczenia się Zgorzelca i Görlitz ulega znaczącemu zmniejszeniu.

Następujące zmiany pokoleniowe, postępujący proces normalizacji stosunków polsko-niemieckich powodują zmiany we wzajemnych opiniach i ocenach. W dalszym ciągu dużą rolę odgrywają elementy współzawodnictwa i uwarunkowania natury psychospołecznej (różne wartości, odmiennie normy społeczne i wzorce zachowań). W dłuższej perspektywie współpraca między Görlitz i Zgorzelcem wpłynie na marginalizację historycznych i politycznych uwarunkowań wzajemnych opinii i ocen. Można zatem przyjąć, że mieszkańcy obu miast dostrzegają korzyści we wspólnym rozwoju, a jednocześnie nie akceptują idei wspólnych władz samorządowych, a tym bardziej wizji „jednego miasta”. W tej kwestii tylko młodzi, nieobciążeni zaszłościami historycznymi mieszkańcy Görlitz i Zgorzelca, dążyć będą do realizacji wizji zjednoczonego miasta, zjednoczonej Europy.

Zagrożeniem dla budowania zrębów „dobrego sąsiedztwa i przyjaznej współpracy” w stosunkach między obu miastami po wstępnym okresie projektowym jest etap realizacji „wspólnoty interesów”. Nie pierwszy raz w dziejach okazuje się, iż mentalne zmiany nie nadążają za intensywnymi i szeroko zakrojonymi przemianami. Zazwyczaj przy rozbudzonych oczekiwaniach nie bierze się pod uwagę, iż wolne i suwerenne społeczeństwa mogą się różnić w postrzeganiu swego miejsca i roli w nowej rzeczywistości. Ta niespodziewana prawda wielu zadziwia i skłania do fałszywych wniosków²⁴. Dlatego ocena procesów i zjawisk, których jesteśmy naocznymi świadkami, jest ze wszech miar trudna. Brak czasowego dystansu, ożywanie sporów wokół najbardziej dramatycznych dla stosunków polsko-niemieckich wydarzeń, pobudzających najgłębsze pokłady emocji to czynniki, które nie sprzyjają racjonalnej refleksji. Trudno zatem obecnie prognozować i określać kierunki przyszłego rozwoju relacji między Zgorzelcem i Görlitz.

Jerzy Buczek

²⁴ A. Wolff-Powęska, *Uwagi wstępne*, w: *Polacy i Niemcy. Sąsiedztwo z dystansu*, (red.) A. Wolff-Powęska, D. Bingena, Poznań 2004, s. 8.